

Riihimäen kotikaupunkipolku

Merkinnät Näköala Jyrkkä Portaat Kahvila tms.

Julkaisijat Riihimäki-Seura ry ja Riihimäen kaupunki 2009

Kirjallisuus Hiukan Riihimäen historiaa. Väinö Varmanen 1946/1983 || Riihimäki 1870–1970. Riihimäki-Seuran julkaisu numero 4 (1970) || Koivistonmäki. Asemaakaavan esiselvityksiä. Jouni Töyrylä 1978 || Riihimäen historia I. Jouko Hoffrén ja Kalevi Penttilä 1979 || Riihimäen viheralueiden muistomerkit ja taideteokset. Jouni Rasimus 1988 || Koulutoimintaa Riihimäellä 1879–1989. Kalevi Penttilä 1990 || Rautahevon kyydissä. Junamatka Matin ja Liisan päivästä Pendolinoon. Kyösti Kiiskinen ja Seppo Ahonen 1996 || Riihimäen merkittäviä rakennuksia, rakennusryhmiä ja kulttuurimaisemakokonaisuuksia. Raija Niemi ym. 2000 || Riihimäki – hyvien yhteyksien kaupunki. Helena Honka-Hallila 2000 || Riihimäen varuskunnan historia I. Jari Lehtoväre 2001 || Riihimäen esihistoria. Heikki Matiskainen 2002 || Esihistorian pauloissa. Heikki Matiskainen ja Juha Ruuhonen 2004 || Opin teillä. Riihimäen oppikoulut ja lukiot 1905–2005. Timo Salminen 2005 || Allinna. Allin linna 1919 Riihimäki. Teppo Järvi 2005 || Kauneutesi ei haihdu. Teka-Havi oy:n mainosoriginaaleja. Kaisa Koivisto (toim.) 2005

Kiitos kaikille tietoja antaneille virastoille, yhteisöille ja kaupunkilaisille!

Toimitus ja ulkoasu Pauli Saloranta

Kansikuva Jaana Hodju/Riihimäen kaupunki

Painopaikka SP-Paino, Hyvinkää 9.2009

Aineisto ja lisätietolinkkejä löytyy osoitteesta:

www.riihimäki.fi/kotikaupunkipolku

Riihimäen kotikaupunkipolun julkaisemista ovat tukeneet:

Riihimäen kotikaupunkipolku

Kotikaupunkipolku yhdistää eri alojen mielenkiintoisia kohteita kävelyreitiksi keskustaan. Polun tarkoituksena on kotikaupungin tekeminen tutuksi sen uusille ja vanhoille asukkaille.

1 Rautatie

Suomen suuriruhtinaskunnan ensimmäinen rautatie Helsingistä Hämeenlinnaan valmistui 1862. Sen myötä avattiin vaatimaton asema Hausjärven takamaille Anttilan tilan viereen.

Pian alkoi laaja keskustelu, mikä olisi seuraava etappi. Vaihtoehtoina olivat radan jatkaminen Tampereelle ja sieltä edelleen Pohjanmaalle, tai toisaalta emämaan pääkaupunkiin Pietariin. Jälkimmäistä mm. senaattori J.V. Snellman perusteli Venäjän markkinoiden saavutettavuudella ja Pietarista avautuvalla jatkoyhteydellä Eurooppaan.

Senaatti päätti lopulta valita suunnaksi Pietarin. Sinne ratalinjaus vedettiin Salpausselkää pitkin, koska se on maastollisesti edullinen eikä liian lähellä rannikkoa sodan sattuessa. Radat

yhtyivät luontevasti Riihimäellä, josta näin tuli kertaheitolla maan tärkein risteysasema. Osuus Riihimäki–Lahti avattiin 1.11.1869 ja koko Pietarin-rata 372 kilometrin mittaisena keisari Aleksanteri II:n nimipäivänä 11.9.1870.

Suomen sisällissodassa 1918 Riihimäki oli punaisten joukkojen siirtojen tärkeä solmukohta. Niinpä sodan loppuvaiheessa Hangossa maihin noussut Saksan Itämeren divisioona Helsingin vallattuaan jatkoi pohjoiseen hyökäten Riihimäen ratapihalle kolmesta suunnasta 22.4.1918. Tällöin sattui ns. **Riihimäen pamaus**, kun tykin osuma ammusvaunuun aiheutti räjähdysten, joka aikalaisten mukaan ”huumasi korvat kilometrien säteellä, nostatti kymmenien metrien korkuiset tulenlieskat, väänsi kiskot mutkalle ja lennätti

niiden kappaleita kilometrin päähän, sytytti useita tulipaloja ja särki ikkunoita matkojen päässä”. Talvisodassa puolestaan Neuvostoliitto pommitti Riihimäkeä ahkerasti jopa yli 100 koneen muodostelmilla. Muistona ovat sirpaleiden tekemät kuopat aseman kivijalassa. Vasta Lahden oikoradan valmistuminen 2006 on vähentänyt risteyksen merkitystä.

2 Rautatieasema

Alun perin asemaa oli kaavailtu Patastenmäen kupeeseen Vantaanjoen eteläpuolelle. Nykyinen funkis-tyylinen asemarakennus on tehtävässään toinen. Se otettiin käyttöön 1935, suunnittelija *Thure A. Hellström*. Sen seinässä on *Kari Juvan* suunnittelema **Pietarin-radon rakentamisen 100-vuotismuistolaatta**. Samanlainen kaksikielinen laatta on Pietarissa Suomen asemalla.

Vuonna 2009 uudistetun **Rautatietorin** reunalla on *Wäinö Aaltosen* suunnittelema Paloheimo-yhtiön perustajan **H.G. Branderin (Paloheimon) muotokuva** vuodelta 1961. Jalustaan on kuvattu yhtiön päätoimialat: puu-, tiili- ja sähköteollisuus sekä maatalous.

Riihimäen **asemaravintola** oli aikoinaan maankuulu hyvistä ruoistaan ja laajoista aukioloajoistaan. Sen perustajan Olivia Axeenin rakennuttama **hotelli** avattiin 1879 asemaa vastapäiseen puutaloon. Hänen tyttärestään Fanny Oliviasta tuli H.G. Branderin toinen puoliso. Paloheimo-yhtiön pääkonttori toimii talossa edelleen. Yhtiö lopetti 138 vuotta palvelleen asemaravintolan toukokuussa 2009 ja luopui samalla myös aseman yläkerran ravintolatiloiista, joita se oli ylläpitänyt kauniisti vanhassa asussaan ja vanhoine astioineen.

Aseman pääoven vierellä kasvaa kaksi vanhaa **rautatiepuuta**. Lajike on peräisin VR:n taimitarhalla Hyvinkäältä vuodelta 1879 ja on nykyisin Hyvinkään kaupungin nimikkopuu. Ratapenkereellä viihtyy junien mukana kulkenut harvinainen kasvillisuus, josta esimerkkinä **kanadankoiransilmä**.

Viereen valmistui 2009 Riihimäen kaikkien aikojen suurimmassa rakennushankkeessa uusi **matkakeskus** ja sen kylkeen kaksi kauppakeskusta. Kaupunkipyöriä saa lainata kesäkaudella matkailuinfosta.

Branderista Paloheimoksi

Hjalmar Gabriel Brander syntyi Kangasalla 1864, varttui Lopen pappilassa, opiskeli teologiaa ja toimikin hetken Hämeenkyrön kirkkoherran apulaisena. Hän meni naimisiin Lopen Santamäen kartanon tyttären Elin Hernbergin kanssa, mutta vaimo kuoli lapsivuoteeseen. Brander ryhtyi kartanon isännäksi ja kehittämään sen yhteyteen teollisuutta. Kesijärven saha siirrettiin Riihimäelle 1904. Vuonna 1907 alkoi tiilenpoltto Santamäessä ja valmistui kapearaiteinen rautatie Riihimäeltä Lopelle. Sähkövoimala käynnistettiin 1910.

Brander valittiin valtiopäiville ensin 1904 talonpoikaissäädyn edustajana ja sitten suomalaisen puolueen kansanedustajaksi. Hän muutti nimensä Paloheimoksi 1906 samalla kun avioitui kolmannen kerran, nyt naapurikartanon Kormun tyttären Ida Anderssonin kanssa. Hän kehitti puunjalostusteollisuutta Kajaaniin ja Raumalle, oli Riihimäen Lasin pääosakas ja sai kunnallis- ja maanviljelysneuvoksen arvonimet. Parhaimmillaan Paloheimo omisti maata 6000 hehtaaria. Pääsikäsen senaatissa kesällä ja syksyllä 1918 Paloheimo toimi elintarvetoimituskunnan päällikkönä eli ministerinä vastaten koko maan ruokahuollosta sisällissodan jälkeen.

1920-luvun lamassa Paloheimo-yhtiön toiminta keskittyi Lopelle ja Riihimäelle. Perustajan veljenpojan Olli Paloheimon luotsaamana yritys nousi maan johtavaksi tiilentuottajaksi. Se vei sahatavaa ulkomaille, harjoitti suurmaataloutta, jakeli sähköä eteläiseen Hämeeseen ja ylläpiti Riihimäen–Lopen rautatietä. Sotien jälkeen Olli Paloheimo nousi Suomen metsäteollisuuden ykkösmieheksi, vuorineuvokseksi ja Urho Kekkoselle tärkeän Kajaani oy:n toimitusjohtajaksi.

Edellisen poika Arvi Paloheimo toimi yhtiön johdossa 40 vuotta 1967–2007. Toimintoja karsittiin: tiilituotanto myytiin 1987, perässä vaneri ja lastulevy. Parketeista ja sähköstä luovuttiin 2002. Tytäryhtiö Lundia myytiin 2004. Nyt konserni on keskittynyt ikkunoiden ja ovien valmistamiseen Martti ja Olli Paloheimon johdolla.

Riihimäen–Lopen kapearaiteinen rautatie.

Riihimäen kaupungin museo

Paloheimon sähkölaitoksen rakennusryhmä on vuosilta 1910–59, suunnittelijoina mm. *Toivo Paatela*, *Veli Valorinta* ja *Viljo Revell*. Sahausjätteestä energiaa kehittävä laitos oli ensimmäinen laatuaan Suomessa. Nyt voimalarakennus on suojeltu.

3 Heikki-veturi

Pietarin-radon 100-vuotisjuhlissa sijoitettiin liikenteenjakajaan Hvi-sarjan väliaraskas henkilöliikenneveturi 554 ”Heikki” vuodelta 1915. Höyryveturisarjat Hvi-3 olivat Suomen koko

pikajunaliikenteen selkäranka aina 1950-luvulle saakka.

Samalla kohdalla kulki kapearaiteinen **Riihimäen–Lopen rautatie**, jonka H.G. Paloheimo perusti 1907 kuljettamaan puutavaraa ja tiiliä asemalle. 14 km:n mittainen rata palveli myös lasitehdasta, ampumatarviketehdasta ja Riihimäen Panimoa.

Lisäksi radalla ajettiin henkilöliikenteen vuo-roja 1911 alkaen. Matka Launosten asemalle kesti vajaan tunnin. Vanhat riihimäkeläiset muistavat vielä, kuinka pienen Pässä-veturin vetämillä vau-

Riihimäen esihistoria

Jääkauden jälkeen nykyisen Riihimäen keskustan paikkeilta etelään lainehti järvi, jonka rannoilta ja saarista on löytynyt lukuisia kivikautisia asuinpaikkoja. Pohjoisessa oli suojana vetäytyvän jään muodostama harju. Koko vedenjakajaseudun asutus taantui ajanlaskun alkuun mennessä, kun ilmasto kylmeni. Järvi soistui Silmäkenevaksi, jonka halki virtasi vuolas joki (nyk. Vantaa). Ympä-rillä humisivat synkät korvet.

Ehkä 1200-luvun paikkeilla alkoi Vanajan ja Janakkalan kylistä lähteneitä uudisraivaajia asettaa yhä kauemmas yläjuoksuille. Vähitellen syntyivät Karan, Herajoen, Hiivolän, Ryttylän, Vantaan ja Arolammin kylät. Riihimäen tuleva keskusta jäi edelleen näiden väliseksi takamaaksi.

nuilla mentiin Kesijärvelle uimaan, ja ylämäessä matkustajat komennettiin työntämään junaa. Liikennöinti loppui ja raiteet purettiin 1952. Pässi numero 3 on muistomerkkinä Riihimäen paloaseman vieressä matkustajavaunu 1:n kanssa.

4 Riihikivi

Perimätiedon mukaan tämän mäen rinteessä olleista riihistä sai nimensä Riihimäen asema ja sitä kautta koko paikkakunta. Muistokivi on jääkauden hioma ja löydetty Hiivolan sorakuopasta. Siihen kiinnittivät muistolaatan 1963 kaupunki, Riihimäki-Seura ja Riihimäki Kerho 52.

Vieressä Paloheimon tontilla kasvaa tiettävästi **Suomen paksuin hopeapaju**.

5 Rautatienpuisto

Maantie-niminen katu on jäljellä vanhasta Lopen-tie. Sitä ylläpidetään vanhaan tapaan mukulakivipäällysteisenä. Rautatienpuiston ja Maantien varren talot on rakennettu entiseen Voudinmäkeen pääosin vuosina 1857–1949. Vuodesta 1993 alkaen suurin osa niistä on ollut yksityisomistuksessa. Rautatienpuisto ja Maantien varsi muodostavat

poikkeuksellisen edustavan ympäristökokonaisuuden, jolla on lisäksi keskeinen merkitys maamme rautatielaitoksen historiassa. Rakennukset on siksi asemakaavalla suojeltu.

Valtionrautateiden rakennusten lisäksi alueeseen kuuluvat **Rautatienhotelli**, **Rautatieläkkärin talo** (Maantie 4) sekä **Riihimäen kartanona** tunnettu Karan ulkotilan tilanhoitajan asuinrakennus (Maantie 3) vuodelta 1868. ”Kartanossa” on toiminut majatalo, kansakoulu sekä apteekki. Se on nyttemmin peruskorjattu asuinkäyttöön.

Asemapäällikön talo (Maantie 7), jugend-tyylinen asuinrakennus on rakennettu vuonna 1907 arkkitehti *August Granfeltin* vahvistamien piirustusten mukaan. Varhaisin säilynyt on **Rakennusmestarin talo** (Maantie 10a). Sen vanhin osa on vuodelta 1857, jolloin Helsinki–Hämeenlinna-rataa ryhdyttiin rakentamaan. Nykyisen asunsa se sai 1925.

Rautatieläisten lapsia varten perusti asemapäällikkö A.W. Öller 1879 kaksikielisen **Rautatien kansakoulun**, jonka opettajaksi valittiin neiti Olga Wendell Hämeenlinnasta. Koulu toimi

ensimmäisen lukuvuoden väliaikaisissa tiloissa, kunnes oma koulutalo valmistui (Öllerinkatu 9). Vuosina 1891–1929 sen johtajaopettajana oli legendaarisen ankara kasvattaja, pohjalainen raittiusmies Juho Kustaa Tuura, jonka mukaan vanhimmat riihimäkeläiset yhä muistelevat **Tuuran koulua**.

Nykyisin **Musiikkitalona** tunnetun rakennuksen omistaa ja on kunnostanut Riihimäen Rautatieläisten Soittokunta. Talon seinään kaupunki kiinnitti Riihimäen koululaitoksen 100-vuotismuistolaatan 1979.

Rautatien kansakoulun suomenkielinen osasto erkani jo 1880 omaksi koulukseen, mutta sai vasta 1908 naapurin oman koulutalon (Öllerinkatu 7). Vuosina 1931–94 rakennus toimi VR:n henkilökunnan lepohuoneena, nyt vanhusten päivätoimintakeskuksena. VR:n rakennuttamia koulutaloja on Suomessa säilynyt vain kolme, niistä kaksi Riihimäellä.

6 Kaupunginmuseo

Rakennus valmistui rautatievirkamiesten neljän perheen asuintaloksi vuonna 1858. Ennen

varsinaisen aseman rakentamista myös junaliput myytiin sieltä. Talossa asui mm. Riihimäen ensimmäinen asemapäällikkö Anton Wilhelm Öller (1829–1901).

Öller piti huolta monista kylän asioista: koulun perustamisesta, hyvistä tavoista, jopa hampaiden poistoista. Asemapäälliköltä tultiin kysymään neuvoja niin terveys-, laki- kuin rakennusasioissa. Riihimäen ensimmäisen asemarakennuksen (1868) eteen Öller perusti kauniin puutarhan huvimajoineen, lampineen ja kaarisiltoineen.

Virkataloa asuivat sittemmin VR:n ratainsinöörit. Puhelinlinja vedettiin asemalta 1886. Toimistolaajennus 1960 toteutettiin niin, että ulkoapäin uuden osan erottaa vanhasta lähinnä vain kivijalasta.

Rakennus peruskorjattiin 1970, jolloin siihen muutti Riihimäen kaupunginmuseo. Pohjoispäässä oli edelleen virka-asunto, jossa asui 1976 saakka kaupunginjohtaja Pentti Vuorinen. Tämän puoliso Aili Vuorinen toimi ensimmäisenä museonhoitajana. Vuonna 1997 rakennus siirtyi kokonaan museokäyttöön ja se peruskorjattiin nykyaikaisten museoteknisten vaatimusten mukaisesti.

Milla Heimonen

Riihimäen kaupunginmuseo oli perustettu jo 1961. Se toimi aluksi lähinnä esinevarastona Eteläisen koulun väestönsuojassa. Peruskokoelman noin 1600 esitettä keräsi Härmäläis-Osakunnan kotiseuturitikunta. Nyt kaupunginmuseon kokoelmassa on jo noin 20 000 esinettä. Esihistoriallisen huoneen arvokkain esine on 2000 vuotta vanha suosuksi kahden metrin syvyydestä Laurilan tilan suolta Herajoelta. Antrea-huoneessa on esillä historiaa luovutetun Karjalan Antrean pitäjältä, jonka asukkaat sijoitettiin Riihimäelle ja sen naapurikuntiin. Riihimäen Martat pitävät museon piharakennuksessa kesäkahvilaa.

7 Hämeenaukio

Nykyisen hotellin paikoille valmistui **Wapaa-palokunnan Seuratalo** 1895 yksityisin varoin, sillä suuriruhtinaskunnan senaatti ei pitänyt WPK:ta riittävän yleishyödyllisenä voidakseen myöntää sille avustusta.

Palokunta oli perustettu 1894 Rautatien Wapaaehtoisien Palosammutus- ja Korjauskunnan nimellä ja mukaan ilmoittautui pian 95 henkeä. Seuratalon suojissa aloitti toimintansa Riihimäen

työväenyhdistys vuonna 1903 ja Riihimäen yhteiskoulu 1905. WPK:n suojeluosaston nimellä perustettiin elokuussa 1917 Riihimäen suojeluskunta. Se osti koko talon 1923 ja järjesti siellä maanpuolustuksellista sekä kulttuuritoimintaa, kunnes suojeluskunnat lakkautettiin 1944.

Talo lahjoitettiin kauppalalle ja se toimi seuratalona sekä 1946 perustetun Riihimäen Näyttämön, sittemmin **Riihimäen Teatterin** talona dramaattiseen tulipaloon 1976 asti. Kaikki lähistön palokunnat hälytettiin paikalle, mutta talo paloi perustuksiaan myöten ja mm. teatterin 1500 asukokonaisuuden puvusto tuhoutui. Nykyisessä kiinteistössä toimii teatterin lisäksi **Next Hotel Linnea**, joka profiloituu ainoana teatterihotellina Suomessa.

Riihimäen keskustan vanhin puutalo on **Koiviston mökki** Koivistonkadun ja Töyrykadun kulmassa. Se lieene rakennettu 1850-luvulla. Nimensä ”torppa” sai asukkaastaan Juho Koivistosta, joka oli toinen Koivuviidan talon pojista. Koivuviidan päärakennus oli nykyisen Riihikadun tienoilla. Talon toimesta kynnettiin mm. tuleva Riihimäen kauppatori aikanaan suosta pelloksi.

Kauppatorin vilskettä 1960-luvun alussa.

Riihimäen kaupunginmuseo

8 Kauppatori

Alun perin Maantien ja Rajapolun risteyksessä ollut tori siirtyi nykyiselle paikalleen 1902. Markkinoita pidettiin silloin kerran kuussa.

Kauppalan torilla pelattiin sen vinoudesta huolimatta pesäpalloa. Lajin harrastus oli alkanut Riihimäellä jo 1910-luvulla yhteiskoulun urheilutunneilla pitkäpallona. Vuonna 1924 perustettiin Riihimäen Pallonlyöjät, joka saavutti miesten sarjan Suomen mestaruuden 1933. Palloilijat siirtyivät Piikinnäkeeseen, kun **linja-autoasema** valmistui 1955, suunnittelijana vastavalmistunut arkkitehti *Martti Jaatinen*.

Vilkas kauppatori kukoisti aina 1980-luvulle saakka. Linja-autoasema muutti uuteen matkakeskukseen 2009. Entisen asemarakennuksen tulevaisuudesta käydään nyt keskustelua. Viereisessä maidon- ja lihan tarkastamon rakennuksessa toimii harrastekutomo.

Hallikuja 5:ssä asui **Samuli Paronen** elämänsä viimeiset ja kirjallisesti tuotteliaimmat vuodet 1968–74. Parosen tunnetuin aforismi kuuluu ”Mietittyäni asiaa viisikymmentä vuotta voin sanoa, että maailma on sana.”

Hallikujan päässä toimi **Riihimäen makkarahtas**, jossa tehtiin monen mielestä maailman parasta meetwurstia. Rakennuksen vanhin osa on vuodelta 1913, laajennus 1945, suunnitteli ja *J. Emil Valorinta*. Nyt nuorisokeskus **Monari**, jossa monipuoliset nuorisotyön tilat kahviloineen sekä nuorten palvelupiste Nuppi. Monarin avaamisen yhteydessä 1988 talon pätyyn toteutettiin *Milla Huotar*in suunnittelema seinämaalaus.

Lopentie 10:n paikalla oli 1700-luvulta 1900-luvun alkuun **Uudentalon torppa**, Riihimäen nykyisen keskusta-alueen ensimmäinen asutus.

9 Eteläinen koulu

Riihimäen–Herajoen koulu aloitti toimintansa 18.8.1903. Oppilaita oli silloin 45, heidän opettajanaan Suoma Nieminen ja hänen lisäkseen käsityöopettajana puuseppä F. Liljeroos.

Pian tarvittiin lisätilaa. Jo 1907 valmistui lisärakennus, suunnittelijana *J. Emil Olander* (myöhemmin Valorinta). Siinä oli erillinen voimistelusalitali ja käsityöluokka sekä asunto kolmannelle opettajalle. Vuodesta 1913 koulun nimi oli Eteläinen kansakoulu. Oppilaita oli tuolloin jo 170 ja

opettajia neljä. Nykyinen päärakennus valmistui 1932, suunnittelija *U.E. Mäkinen*. Laajennusosa 1958, suunnittelijana *Martti Jaatinen*.

Peruskoulu-uudistuksen myötä 1976 koulu muuttui Eteläisen peruskoulun ala-asteeksi. Viimeisin, kauan kaivattu saneeraus valmistui 1996 uusine liikunta- ja ruokailutiloineen, suunnittelija *Harri Hietanen*. Liikunta- ja juhlasali nimettiin pitkäaikaisen rehtorin Matti Nikusen mukaan Matinsaliksi ja koulun sai käyttöön nimen Eteläinen koulu. Sitä käy nyt noin 300 oppilasta.

Päärakennuksen vanha osa ja vanha puukoulu on suojeltu. Puukoulussa kokoontui Riihimäen kauppalanvaltuusto ensimmäiseen kokoukseensa 17.1.1922.

10 Koivistonmäki

Rautatiepuiston jälkeen keskustaa lähin ehyt vanha pientalomiljöö löytyy Koivistonmäestä. Koiviston mökin lisäksi laajempi asutus levittäytyi aseman tuntumasta Lopentien varteen vasta 1900-luvun vaihteessa. Alue rakentui pitkälti omavaltaisesti. Rakentajat käyttivät erilaisia katotuotoja, ikkuna-aukkoja sekä katoksia ja lisäksi

monenlaisia ulkorakennuksia. Vehreille pihuille tehtiin luonnonkivisiä pengerryksiä ja aitoja.

Harald Andersinista alkaen asemakaavoittajat vuorollaan suunnittelivat alueelle kaupunkimaista uudisrakentamista. Tekninen lautakunta ehdotti parhaimmillaan 1969 mäen päälle neljän 8-kerroksisen tornitalon rakentamista ja rinteille 4-kerroksisia. Pian kuitenkin huomattiin, että näiden vaatimille laajoille pysäköintikentille ei ollut yksinkertaisesti tilaa.

Vielä 1974 kaupunginvaltuusto päätti muuttaa Koivistonmäen rivitaloalueeksi, mutta kaava ei saanut vahvistusta ja jo 1978 tehtiin vanhan rakennuskannan säilyttämiseen tähtäävä inventointiraportti.

Nykyisen Kaartokadun risteyksen vaiheilla oli myös Herajoen, Karan ja Ryttylän kylien rajojen yhtymäkohta (kulmaus). **Kulmalassa** oli Riihimäen–Lopen radan asema ja veturitallit. Nykyisten Sakonkadun ja Kaartokadun välisessä puistossa toimi Riihimäen Panimo. Nyt alueella on kaksi isoa oppilaitosta: Kaartokadulla on **Hämeen ammattikorkeakoulun** Riihimäen toimipiste, joka järjestää media-, tietoliikenne-,

Riihimäen kaupunkikehitys

Vuosina 1900–1914 Riihimäen väkiluku 7-kertaistui alle 700:sta yli 5000:n. Teollistuvan asemakylän eroaminen Hausjärvestä oli väistämätöntä. Asiaa ajoivat niin riihimäkeläiset kuin hausjärveläiset yhteistuumin.

Senaatti hylkäsi ehdotuksen kaupungin perustamisesta, mutta hyväksyi 1915 ehdotuksen taajaväiksen yhdyskunnan perustamiseksi. Sellaisia syntyi vuosisadan alussa monen maalaiskunnan kasvukeskuksiin. Yhdyskunnat saivat valita oman valtuuston ja asettaa toimikuntia. Oulun lääninarkkitehti *Harald Andersinilta* tilattiin heti asemakaava. Se valmistui 1916, mutta jäi pääosin toteuttamatta. Myöhemmät suunnitelmat ovat kuitenkin noudattaneet samoja ideoita erityisesti keskustan pääkatujen osalta. Suunnitelmaan voi tutustua kaupungintalon tietotuvassa.

Riihimäen kauppala perustettiin 1922. Sen asemakaavan sai tehtäväkseen Viipurin asemakaava-arkkitehti *Otto-Iivari Meurman*. Tämä oli Eliel Saarisen oppilas ja tuleva asemakaavaopin professori. Suunnitelma vahvistettiin 1925. Sen esikuvana olivat tiiviit puutarhakaupungit Englannissa, Saksassa ja Ruotsissa. Tätä henkeä on nytkin havaittavissa mm. Isokäyrällä. Maaston muotoja mukaileva, kuuden kaupunginosan laajuinen suunnitelma oli mitoitettu 40 000 asukkaalle ja sisälsi kaksi raitiovaunulinjaakin. Meurman antoi kortteleille nimet, joiden aihepiirit liittyivät rautateihin ja lintuihin. Nykyisin korttelinimet on korvattu kaupungin tietojärjestelmässä käytännöllisillä numeroilla. Asemakaavan pienoismalli on kaupunginmuseon kokoelmassa.

Meurmanin kaavaa toteutettiin, kunnes kauppala alkoi laajentua uusiin kaupunginosiin. Riihimäen tultua kaupungiksi 1960 tilattiin *Marjatta ja Martti Jaatiselta* uusi yleiskaava, joka mitoitettiin 40 500 asukkaan mukaan vuodeksi 2000. Tavoitteena oli mm. keskustan rakennuskannan lähes täydellinen uusiminen. Kaava vahvistettiin vasta 1974 – juuri kun öljykriisi oli torpannut huimat kasvunäkymät. Nykyinen yleiskaava 2010 on vuodelta 1997 ja suunniteltu 28 600 asukkaan tarpeisiin. Vuoden 2009 toukokuun lopussa riihimäkeläisiä oli 28 578.

kone- ja tuotantotekniikan sekä markkinoinnin koulutusta. Toimipaikassa on myös näiden alojen kaikille avoin kirjasto. Arjavirrankadulla on **Hyria koulutus Oy:n Riihimäen kampus**, jolla 1000 opiskelijaa saa tekniikan ja liikenteen, liike-talouden ja hallinnon, yhteiskunnallisen, ravitsemis- ja talous- sekä media-alan käytännönläheistä koulutusta.

11 Taidemuseo

Rakennus valmistui valtion virastotaloksi 1963, suunnittelijat *Marjatta ja Martti Jaatinen*, Rakennustaiteen museon johtaja ja tuleva professori. Osa siitä saneerattiin museoksi 1995 *Katri ja Mikko Jaatisen* johdolla. Rakennus edustaa tyyliltään 1950-luvun linjakasta funktionalismia nauhaikkunoinen. Näyttelytilaa museossa on kaikkiaan 782 m².

Aloite Riihimäen taidemuseon perustamiseen tuli, kun Pentti Wähäjärvi (1912–99) lahjoitti puolisonsa Tatjana Wähäjärven kanssa yli 2000 teoksen kokoelmansa kaupungille vuonna 1993.

Jo 1937 taide- ja antiikkikauppiaana Helsingissä aloittanut Wähäjärvi kävi koulunsa Riihi-

mäellä, jonne hänen perheensä oli muuttanut sähköurakoitsija-isän mukana 1917. Wähäjärven kokoelman runkona ovat kotimaiset nimet kuten Helene Schjerfbeck, Tyko Sallinen ja Wäinö Aaltonen. Mukana on myös mannereurooppalaista maalaustaidetta alkaen 1700-luvulta, grafiikkaa, kiinalaista antiikkia Han-, Tang- ja Ming-dynastioiden ajalta sekä venäläistä ja eurooppalaista posliinia.

Temppelikadulla on ehkä komeimmillaan **Kaupungin öinen kauneus** -niminen valoraitti. Se avattiin joulukuussa 1999 juhlistamaan vuosittu-hannen vaihtumista ja Riihimäen kaupungiksi-tulon 40-vuotisjuhlavuotta. Valoraitti on käytössä pimeinä vuodenaikoina. Reitin varrella on valais-tu eri aikakausiin liittyviä rakennuksia, patsaita, puita ja muita kohteita.

12 Keskuskirkko

Hausjärvi kuului vanhastaan kappelina Janakkalan seurakuntaan. Hausjärven kirkko valmistui 1789 palvellen myös riihimäkeläisiä. He kävivät jumalanpalveluksessa jalkapatikassa ja talvisin hevosskyydillä. Kävelymatka lyheni kolmeen kilo-

Keskuskirkko.

Jaana Hodju

metriin, kun kirkkojuna alkoi kulkea Riihimäen ja Hikiän väliä.

Liikkuva rautatiepapisti järjesti 1880-luvulla jumalanpalveluksia rautatieasemalla ja Rautatien koululla. Vuonna 1899 piispantarkastuksessa todettiin kirkon rautatiehenkilökunnan siveellinen kuri hyväksi, mutta muiden kohdalla oli ”paljon parantamisen varaa”.

Aloite rukoushuoneen rakentamisesta Riihimäelle tuli lähetysseuran jäsenen piiristä. Rahaa kerättiin mm. arpajaisilla. Hausjärven kunta luovutti osan viinaverovarasta, seurakunta antoi 3000 markkaa ja suuriruhtinaskunnan senaatti osallistui 16 000 markalla sekä myöntämällä 800 puuta Kytjärven kruunumetsästä. Karan kartanon isäntä Torsten Nordensvan lahjoitti tontin.

Rukoushuoneen suunnitteli arkkitehtitoimisto *Nyström–Petrelius–Penttilä* ja se vihittiin kirkoksi helluntaina 1905. Kristallisen kynttiläkruunun lahjoitti ylikondutööri Gustaf Skogster. Kirkonkelloista toinen on varuskunnan entisestä ortodoksikirkosta ja valettu Pietarissa, toinen on Tampereella Lokomon valama.

Kirkko uudistettiin 1927 *Kauno S. Kallion*

suunnitelman mukaan. Tornia korotettiin ja istumapaikkoja lisättiin 800:an. Seurakuntanuoret lahjoittivat alttariseinälle *Hannes Autereen* veistämän krusifiksin. Pääoven eteen tehtiin kiviportaati.

Talvisodan pommituksissa kirkko vaurioitui, mutta korjattiin välirauhan aikana. Peruskorjauksen yhteydessä 1977–78 tehtiin sakasti. Samalla asennettiin uudet *Hans Heinrichin* rakentamat urut. Viime korjauksessa 2005 toteutettiin *Hanna Lyytisen* suunnittelema väritys ja valaisimet. Moderni **seurakuntakoti** kirkonmäen rinteeseen ja siihen liittyvä **pappila** valmistuivat 1964, suunnittelija *Erkko Virkkunen*.

Omalla kirkolla oli suuri vaikutus koko Riihimäen yhdyskunnan kehitykseen. Seurakunta itse näistyi Hausjärvestä 1922 samaan aikaan kauppalan kanssa. Sillä on nykyisin lähes 24 000 jäsentä ja käytössä myös kappelikirkko hautausmaalla.

Riihimäen karjalaiset pystyttivät vuonna 1955 *Kirsi Liimataisen* suunnitteleman gabroktivisen paaden 1944 luovutettuun **Karjalaan jääneiden vainajien muistomeriksi**. Samana vuonna *Jyrki Sailo* veisti pronssisen **Kalapoika**-patsaan, jonka mallina oli riihimäkeläinen Matti Hilli.

13 Hämeenkadun viimeinen puutalo

Hämeenkatu raivattiin 1906 ja rakennettiin kaudeksi noin 1919. Sen viimeinen säilynyt puutalo on tietyvästi veturinkuljettaja Johan Åkerfeltin talo vuodelta 1911. Perimätiedon mukaan 1940-luvulla talossa asui Riihimäen Kiskon 10-ottelija Yrjö Mäkelä, joka osallistui Lontoon olympialaisiin 1948 sijoittuen 13:nneksi.

Rakennusta peruskorjattiin ja laajennettiin 1959–60. Tällöin kivijalkaan avattiin maineikas anniskeluravintola Hämeen Baari. Sisäpihan puunainen tiilirakennus on toiminut aikoinaan leipomona. Vieressä oli myös kaivo.

Vuonna 1994 kiinteistön omistajaksi tuli yksityishenkilö, joka halusi säilyttää vanhan rakennuksen. Vuosina 2000–08 vuokralaisena oli Marjan Tähti-Pubi, jonka terassi valittiin usean otteen Riihimäen viihtyisimmäksi. Marjan jäätyä eläkkeelle aloitti talossa uusi Daddy’s Pub. Kesäisin pyöri Varsin Iloisen Teatterin räväkkä revyy.

Hämeenkadun itäpuolella mainittiin vielä Meurmanin asemakaavakartassa 1920-luvulla paikannimi **Kupparinkylä**.

Vesistä ja muista juomista

Riihimäen kuuluisaa lähdevettä vietiin Helsinkiin saakka. Sitä käyttivät myös Eläntolan höyrypanimo ja lukuisat virvoitusjuomatehtaat jo 1890-luvulta saakka.

Paikkakunnan elintarviketeollisuudelle loi jo varhain hyvät edellytykset se, että monet tehdastöihin tulleet olivat poikamiehiä. Kaupungistumisen myötä myös perhekunnat irtaantuivat luontaistaloudesta ja elintason nousun myötä yhä useampia elintarvikkeita alettiin ostaa valmiina.

Myös salakapakointi rehotti 1900-luvun vaihteessa ja erityisesti markkinapäivinä juopottelu oli ongelma. **Raittiusseura Toivonsäde** ottikin asiakseen kitkeä paheen markkinaväestä. Se sai toiminnallaan aikaan mm. viinan myynnin lopettamisen Riihimäen asemaravintolassa. Seuran toiminta loppui 1919 kieltolain astuttua voimaan.

14 Puputinkulma

Keskeiselle paikalle valmistui funkis-tyylinen liikerakennus 1938, suunnittelija *Arvo Aalto*. Puputinkulma oli 1970-luvulle saakka Riihimäen suosituin kohtauspaikka, kun lähdettiin iltaa viettämään.

Naapurissa Keskuskadulla oli pieni liike nimeltään **Riihimäen Tapetti ja Väri**. Vuonna 1951 sen osti Karl Gustav Lindblom, sittemmin kauppaneuvos, kansan suussa "Väri-Kalle". Vuodesta 1994 kokonaan Lindblomin perheen omistama RTV-yhtymä toimii nykyisin 26 paikkakunnalla, pääkonttorin ollessa edelleenkin Riihimäellä.

15 Kaupungintalo

Kaupungintalo valmistui kauppalan virastotaloksi 1948, suunnittelija *Veli Valorinta*. Itäpäättyyn tehtiin kauppalankirjastolle vartavasten suunnitellut tilat, jotka olivat niin onnistuneet, että valtakunnallisestikin puhuttiin Riihimäen mallikirjastosta. Kirjasto muutti muualle vuonna 1965 ja tilat saatiin hallintokäyttöön. Kaupungintaloksi 1960 muuttunutta rakennusta laajennettiin 1973, suunnittelija *Kalevi Väyrynen*.

Kaupungiksitulon yhteydessä päätyseinään kiinnitettiin harmaasta graniitista veistetty **Riihimäen kaupungin vaakuna**, jonka on suunnitellut *Arttu Brummer*. Vaakunan heraldinen selitys kuuluu: "Kultaista vyön jakama kilpi, jonka hopeisessa yläkentässä on seitsemän ylöspäin nousevaa punaista tulenliekkiä ja punaisessa alakentässä kultainen lyhde." Kuvioiden symboliikka liittyy Hausjärven maatalouteen, rautatien vaikutukseen ja Riihimäen laajamittaiseen teolliseen toimintaan.

Riihimäen kaupungiksitulon kunniaksi 1960 lahjoittivat Riihimäen Lasi ja sen työntekijät kaupungille kuvanveistäjä *Kalervo Kallion* veistämän patsaan **Lasinpuhaltaja**, jonka mallina oli lasinpuhaltaja Valto Terhomaa. Patsaan pienoismalli on Suomen Lasimuseon pihalla. Viereisessä rinteessä on **Riihimäen yrittäjien 60-vuotisjuhlatammi** vuodelta 2000.

16 Harjunrinteen koulu

Valmistui jatkokouluksi 1950, suunnittelija *Georg Jägerroos*. Oppivelvollisuuslain toimeenpano edellytti pelkän kansakoulun varaan jääneitä var-

Lasinpuhaltaja.

Miina Heponen (käsittely PS)

ten jatkokoulun perustamista Riihimäelle 1930. Se toimi ensin hajautettuna Pohjoisella ja Eteläisellä kansakoululla. Uudessa koulutalossa toimi jatkokoulun lisäksi apukoulu ja kansakoululuokkia. Vuodesta 1957 jatkokoulun korvasi suoraan ammattiin valmentava kansalaiskoulu, jossa oli puu-, käsityö-, kotitalous- ja kauppalinja. Peruskoulu-uudistuksen myötä Harjunrinteestä tuli yläaste 1976.

17 Kansalaisopisto

Ensimmäisten paikkakuntien joukossa Suomessa perustettiin Riihimäen Vapaa Kansalaisopisto vuonna 1925 ”toimettomuuden ja rauhottomuuden kitkemiseksi nuoren aikuisväestön parista”. Se aloitti toimintansa 1926 Eteläisellä kansakoululla, kunnes oma talo valmistui pitkälti talkootyön tuloksena 1928, suunnittelijana *J. Emil Valorinta*.

Riihimäen opistotalo on toiseksi vanhin Suomessa Helsingin työväenopiston talon jälkeen. Rakennus edustaa tyyliään kaunista klassismia ja muodostaa Itsenäisyydenpuiston kanssa rauhallista kaupunkimaisemaa Meurmanin puutarha-kaupunkivision hengessä.

Opistotalo vaurioitui pahasti talvisodan pommituksissa, mutta korjattiin. Nykyisin kaupungin ylläpitämä kansalaisopistolla on vuosittain 3500 opiskelijaa. Opetusohjelma ulottuu kalligrafiasta liikuntaan ja puutöistä tietotekniikkaan. Opistolla on myös laaja valikoima kieliä mukaan lukien suomea maahanmuuttajille. Hämeen kesäyliopiston kanssa on järjestetty avointa yliopisto-opetusta.

Kotiseutuyhdistys **Riihimäki-Seura** perustettiin opistotalolla 31.5.1935. Sen varhaisiin saavutuksiin kuuluvat ensimmäinen kotipihakilpailu vuonna 1935 ja ensimmäiset Riihimäen messut kaksi vuotta myöhemmin. Kesällä 1996 seura aloitti Riihimäen arkeologiset tutkimukset Herajoen Penninmäen kivikautisella asuinpaikalla. Nykyisin Riihimäki-Seura järjestää kaupunkikävelyitä ja kotiseuturetkiä, toimittaa julkaisuja, osallistuu kaupungin kotipihatoimikunnan työhön ja antaa lausuntoja erilaisista kaupungin suunnitelmista.

18 Itsenäisyydenpuisto

Opistupuisto raivattiin kansalaisopiston edustalle 1930-luvun lopulla. Kauppala lahjoitti osan puistosta **sankarihautausmaaksi**, joka vihittiin

Tuuli Sainio

Sankarihautausmaa.

käyttöön 10.1.1940. Hautausmaalla on 180 ristiä. Alueen yleissuunnitelman laati 1947 *Viljo Revell*. *Kalervo Kallion* veistämä punagraniittinen sankaripatsas paljastettiin 1948.

Jo ennen sotaa perustettiin Opistopuiston pohjoispäähän **kansakoululaisten opetuspuisto**, johon istutettiin parikymmentä puulajia sekä erinäisiä pensaita. Nyttemmin ylläpidetään tavallisen puistona. Kotimaisten jalojen lehtipuiden lisäksi alueelta löytyy mm. makedonianmänty, japaninmarjakuusi ja siperianpihta. Itsenäisen Suomen täyttäessä 50 vuotta puisto nimettiin Itsenäisyydenpuistoksi ja Suomen täyttäessä 70 puistoon istutettiin Helsingin itsenäisyydenkuusen siemenestä kasvatettu vesa.

19 Kauppaopiston talo

Riihimäkeä ei syytä ole kutsuttu koulujen kaupungiksi. Kalevankadun julkisten rakennusten sarjaan liittyi viimeisenä 1963 *Marjatta ja Martti Jaatisen* suunnittelema kauppaopisto. Riihimäen parasta modernismia edustava tiilirakennus on sijoitettu pienelle tontille onnistuneesti. Laajennus valmistui 1989, suunnittelija *Erkki Valovirta*.

Vuonna 1957 perustettu kauppaoppilaitos liitettiin 2009 Riihimäen ammattioppilaitokseen. Rakennus palvelee nykyisin Riihimäen kouluremonttien väistötilana. Lisäksi talossa toimii **Suomen ympäristöopisto**, joka järjestää jäte- ja vesihuollon sekä ympäristölogistiikan aikuiskoulutusta ja vie alan tietämystä myös Kiinaan.

20 Karan koulu

Rakennus valmistui 1956 Riihimäen 9-vuotiseksi tyttölyseoksi, suunnittelija *Eva Larkka*. Uuden-aikaisessa rakennuksessa oli erikoisluokkien lisäksi 17 normaaliluokkaa ja kirjasto lukusaleineen, kerhohuone, ruokala sekä erittäin tilava opetuskeittiö kodinhoitohuoneineen.

Koulun perusti 1857 Charlotta Lydecken Sortavalassa ruotsinkielisenä tyttökouluna, joka tosin otti oppilaitseen myös poikia. Koulusta tuli Sortavalan suomalainen tyttökoulu 1904 ja sen yhteyteen perustettiin yliopistoon johtavat jatkoluokat 1908. Toisen evakkomatkan 1944 myötä nimeksi tuli Riihimäen tyttölyseo.

Tyttölyseo toimi ensin Riihimäen lyseon (nyk. Riihimäen lukio) tiloissa, kunnes pääsi muutta-

Vesilinna.

Gary Wornell

maan omaan koulutaloon. Seuraavana vuonna oli oppilasmäärä jo 574. Karan yhteislyseoksi koulu muutettiin 1971. Oppilasmäärä nousi jo 735:een, joista poikia 45.

Peruskoulu-uudistuksen myötä 1976 lukioluokat yhdistettiin Riihimäen lukioon. Toimintaa jäi jatkamaan Karan yläaste, vuodesta 1994 nimeltään Karan koulu. Nyt oppilaita on 420.

Pitkään talossa toimi myös **valtion askarteluohjaajaopisto**.

21 Vesilinna

Vesitorni valmistui 1952, suunnittelija professori *Erik Bryggman*. Riihimäen kaupunkikuvan maa-merkki kohoo 146,6 metriä merenpinnan yläpuolelle ja 55,8 metriä Granitin aukion yläpuolelle. Tornin oma korkeus on 30 m.

Rakennus on edustava esimerkki sotien jälkeisestä suomalaisesta funktionalismista. Arkkitehtonisesti ilmapiksi kehuttu kokonaisuus muodostuu selkeistä lasi- ja betonirakenteista, harkituista materiaaivalinnoista ja onnistuneesta ikkuna-aukotuksesta. Vesilinna on myös oleellinen osa **Urheilupuiston** kokonaisuutta.

Ylätasanteen näköalakahvilasta aukeaa laaja maisema kaupungin yli. Vesisäiliöiden alapuoliset tilat suunniteltiin alun perin museokäyttöön ja siellä pidettiin taidenäyttelyitäkin.

Vesilinnan viereen valmistui **maauimala** 1956 niin ikään nimekkäiden arkkitehtien *Yrjö Lindegrenin* ja *Aulis Blomstedtin* suunnittelemana. Näiden seuraksi valmistui vielä 1979 **uimahalli**, suunnittelijoina *Osmo Lappo* ja *Jussi Suomala*. Vesilinnan peruskorjaus valmistui 1994.

22 Kirjasto

Rakennus valmistui 1986, suunnittelija professori *Osmo Lappo*. Samalla osa Lounaspuistosta nimettiin Kirjastopuistoksi.

Kirjastotoiminta alkoi Riihimäellä 1884, kun Rautatien kouluun perustettiin noin 100 kirjan kirjasto, jota hoiti opettaja Felix Qwanten. Nykyinen kaupunginkirjasto perustettiin Riihimäen kauppalakirjastona 1936. Ensimmäisenä vuotena lainauksia tehtiin 641.

Omaa kirjastotaloa alettiin suunnitella 1970 kirjaston toimiessa entisessä pankissa Kauppakadulla. Vuonna 1975 lainausmäärä lähenteli jo neljännes-

miljoonaa. Kun Riihimäen ensimmäinen kirjastoksi rakennettu talo valmistui, heti avauspäivänä tehtiin yli 4000 lainausta. Musiikkiosasto sai omat tilat, Riihimäki-huoneeseen sijoitettiin kotiseutukokoelma, lapset saivat satuhuoneen ja Samuli Parosen salista kehittyi suosittu näyttelypaikka.

Kirjaston aulassa on *Salme Karvasen* tekstiilitaideteos *Elämysten portaat* vuodelta 1986 sekä Riihimäki-Seuran tuottama, Riihimäen kauppalaa vuonna 1939 kuvaava pienoismalli, josta seura on tehnyt myös julkaisun ja selostetun DVD:n.

Riihimäki-päivänä 1998 pystytettiin kirjaston puistoon **Kohtaamispylväs**, jonka viitat osoittavat etäisyyksiä Riihimäen ystävyyskaupunkeihin ja muihin paikkoihin. Komeat **syysyrikät** (syysyreenit) houkuttelevat kukkiessaan puistoon jopa kymmenittäin perhosia.

Riihimäen kientätykistöperinteiden 1914–59 muistomerkiksi sijoitti kaupunki vuonna 1968 Pääesikunnan lahjoittaman kanuunan mallia 120 K 1878. Se sijoitettiin graniittijalustalle silloiseen Lounaspuistoon. Tykki on valmistettu Ranskassa, josta niitä saatiin lahjoituksena vuonna 1940.

Mila Heinonen

Ystävyyskaupungit

Aalborg (Jyllanti, Tanska)
Bad Segeberg (Schleswig-Holstein, Saksa)
Gus Hrustalnyi (Vladimir oblast, Venäjä)
Húsavík (Islanti)
Karlskoga (Värmlanti, Ruotsi)
Lillestrøm/Skedsmo (Akerhus, Norja)
Szolnok (Jász-Nagykun-Szolnok, Unkari)

Yhteistyökunnat:

Jonava (Kaunasin lääni, Liettua)
Olaine (Riiian lääni, Latvia)
La Granja de San Ildefonso (Segovia, Espanja)
Suzhou (Jiangsu, Kiina)

Ragnar Granitin aukio.

23 Ragnar Granitin aukio

Sekavan takapiha-alueen tilalle valmistui 2006 viihtyisä kaupunkiaukio, jonka toteutukseen saatiin EU-tukea. Korkeatasoisesti viimeistellyn aukion pinta lämmitetään talviaikaan kaukolämmön paluulämmöllä lumen sulattamiseksi. Esiintymislava palvelee monien yleisötahtumien näyttämönä. Torin reunoille sijoittuvat kulttuurikahvila

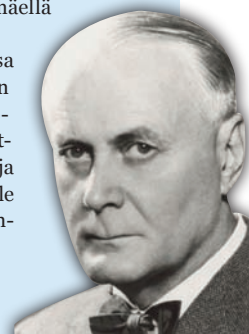
Feeniks, ravintola Apollo entisessä elokuvateatterissa sekä toripaviljongissa drinkkibaari Taunus.

Keskuskadun puoleisen talon seinässä on **pääsky-reliefi**, joka viittaa Meurmanin asemakaavan korttelinimeen. Granitin aukio on osa laajempaa Riihimäen **kävelykeskustasuunnitelmaa**, johon sisältyy mm. Hämeenkadun kävelykatu. Sen toteuttaminen odottaa vielä aikaansa. Keskustan

Ragnar Granit ja Riihimäki

Ruotsalaisena tunnettu nobelisti, professori ja akateemikko Ragnar Granit (1900–91) syntyi Korpooosta peräisin olevaan sukuun Riihimäellä. Hänen isänsä, metsänhoitaja Arthur W. Granit oli nimittäin työmatkalla Lapissa ja tuleva äitinsä Helene oli sillä aikaa Riihimäellä veturivarikon päällikkönä toimivan isänsä Anders Malmbergin luona.

Pysyvämmiin Granitit asuivat Helsingin maalaiskunnassa Oulunkylässä, jossa Ragnar vietti lapsuutensa. Hän opiskeli lääketiedettä ja tutki silmän värinäkemisen fysiologista perustaa. Granit nimitettiin Helsingin yliopiston fysiologian professoriksi 1937. Talvisodan jälkeen hänet kutsuttiin Tukholman Karoliiniseen instituuttiin, josta edelleen Nobel-instituutin neurofysiologisen laboratorion johtajaksi ja Nobel-komitean jäseneksi 1945. Vasta eläkkeelle jäämisen 1967 jälkeen Granitille itselleen voitiin myöntää Nobelin palkinto nuoruudentyöstään. Granit vietti kesänsä säännöllisesti Korpooossa, jonne hänet myös haudattiin.

kaupunkitapahtumia koordinoi aktiivisesti Riihimäen **kaupunkikeskustayhdistys Virike ry**.

Viereisen **Pääskypuiston** eli "Lapsenlikka-puiston" lahjoitti Riihimäen kaupungille Helsingin Työväen Säästöpankki 1963 kunnallisneuvosmies Niilo Suomisen myötävaikutuksella. Sinne kaupunki pystytti *Jyrki Sailon* veistämän patsaan Lapsenlikka vuonna 1964. Mallina oli riihimäkeläinen rouva Miettinen.

24 Musiikkiopisto

Talo valmistui 1930 Kansallis-Osake-Pankin konttoriksi. Rakennuksen suunnitteli *Kauno S. Kallio*, jonka pikkuveli Oiva oli suunnitellut mm. Allinnan. Pankin jälkeen talossa toimi kaupunginkirjasto ja vuodesta 1987 Riihimäen musiikkiopisto. Se perustettiin 1961 paikkakunnan vilkkaan kuoro- ja orkesteritoiminnan ohjaamiseksi. Opisto aloitti toimintansa vaatimattomasti Harjunrinteen koulun tiloissa. Oppilaita otettiin aluksi 60.

Opiston muutettua Allinnaan 1965 voitiin toimintaa laajentaa. Musiikkileikkikoulu aloitti 1971 ja ensimmäinen kesäleiri pidettiin 1982. Siihen liittyvistä kesäkonserteista on kehittynyt

Riihimäen kesäkonsertit -festivaali. Samana vuonna Lopelle perustettiin sivutoimipiste ja pian myös Hausjärvelle. Vähitellen oppilasmäärä on noussut jo yli 500:n.

Valtakadun toisella puolella on Riihimäen toiseksi vanhin kivitalo Västäräkki, joka valmistui 1926, suunnittelija *Eino Forsman*.

25 Kolmiopuisto

Riihimäen kauppalan ensimmäinen kunnallinen puisto perustettiin 1929, suunnittelija rakennusmestari *Urho Mäkinen*. Kasvillisuus edustaa tavanomaisia puistolajeja: lehmuksia, orapihlajaa, kesäkukkia. Suihkulähde on 1990-luvulta. Kolmiopuistossa oli aikanaan Riihimäen ensimmäinen julkinen käymälä.

26 Riihimäen työväenyhdistys

Aloite työväenyhdistyksen perustamisesta Riihimäelle lähti osuuskaupan piiristä 1903. Myös raittiusseura Toivonsäteen aktiiveja oli mukana yhdistyksessä, jonka tehtäväksi ymmärrettiin kansansivistystyö ja raittiusaatteen edistäminen.

Riihimäkeläiset edustivat maltillista siipeä

Suomen työväenpuolueessa (nyk. SDP). Linja jyrkkeni Forssan puoluekokouksen jälkeen. Tästä oli Riihimäellä seurauksena jäsenmäärän lasku neljäsosaan entisestä ja yhteistyön loppuminen VPK:n kanssa. Sen sijaan aktiivit alkoivat levittää sosialismia lähikyltiin.

Karan kartanon isäntä Torsten Nordensvan luovutti 1904 tontin yhteisesti työväenyhdistykselle ja raittiusseuralle "kokous-, huvi- ja opetuskäyttöön". Samaan aikaan hän lahjoitti tontit myös Karan ja Riihimäen kansakouluille. Rakennushanke rahoitettiin lukuisin pienin lahjoituksin, avustuksin sekä lopulta pankkilainalla. Piirustukset teki ilmaiseksi rakennusmestari *J. Emil Valorinta*. H.G. Paloheimo lahjoitti tiilet.

Työväenyhdistyksen toiminta vilkastui kasvavien yhteiskunnallisten jännitteiden myötä. Soittokunta perustettiin 1906. Toivonsäde puolestaan alkoi hiipua ja joutui myymään osuutensa talosta työväenyhdistykselle vuonna 1912.

Sisällissodan lähestyessä työväenyhdistykseen liittyi yhä vallankumouksellisempaa ainesta. Riihimäen punaisen järjestyskaartin perusti loka-kuussa 1917 maalari Efraim Kronqvist.

Itse työväenyhdistys jäi sivuun tapahtumien kulusta. Sodan jälkeen yhdistys pysytteli sosiaalidemokraattisena radikaalimpien jäsenten siirryessä uuteen kommunistiseen puolueeseen, ja suuntautui tavanomaiseen kunnallispolitiikkaan.

Uusi toimitalo valmistui entisen työväentalon paikalle 1963, suunnittelijat *Marjatta ja Martti Jaatinen*. Suunnitelmaan kuului myös juhlasalin ja näyttämön sisältävä toinen osa, jota ei ole toistaiseksi toteutettu. Talossa toimi pitkään Kivitas-kun baari. Nykyään Rity-talon omistaa Riihimäen sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, jonka jäsenenä entinen työväenyhdistyskin on.

27 Allinna

Valmistui 1919, suunnittelija *Oiva Kallio*. Hausjärven kunnanvaltuuston puheenjohtaja Anders Rudolf Gestrin rakennutti talonsa paikalle, johon vuoden 1916 asemakaavassa oli varattu paikka vesitornille.

Erikoisessa kartanohuvilassa voi nähdä tanskalaista, saksalaista ja italialaista vaikutetta. Rakentamista varten otettiin hiekkaa viereiseltä tontilta ja linnan ympärille rakennettiin kaksin-

Jaana Hojtu

kertainen kivimuuri. Tontille jouduttiin poraamaan 100 metriä syvä kaivo. Talo ristittiin Gestinin puolison mukaan Allin linnaksi, josta nimi lyheni Allinnaksi.

Vuonna 1933 Allinnan osti veturinkuljettaja Bruno Konstantin Hakola, joka perusti sinne hotellin. Hänen vaimonsa Anna hoiti ravintolaa, jolla oli Riihimäen ensimmäinen ulkoilmaterassi. Orkesteri soitti joka ilta ja jäätelökonetta veivattiin käsin aitassa. Kuulopuheen mukaan toiminta loppui kateellisten hausjärveläisten kanteluun alkoholin anniskelusta sulkemisajan jälkeen.

Allinnan osti seuraavaksi säveltäjä Felix Krohn, joka vuokrasi sen ravintolakäyttöön Loimaalta tulleelle virolaiselle kosmopoliitille Lola Larvalle. Sodan jälkeen Allinna oli seudun ainoa tanssiravintola. Sen vappu- ja ylioppilasjuhlat tunnettiin riehakkuudestaan. Larvaloiden lopetettua 1959 käytiin talon kohtalosta pitkä taistelu, joka ratkesi vasta korkeimmassa oikeudessa. Allinnaa ei purettu, mutta se siirtyi kaupungin omistukseen.

Peruskorjattu rakennus vihittiin lasimuseoksi ja musiikkiopistoksi 1965. Museon uusiksi tiloiksi piirsi Raimo Valjakka massiivisen laatikon 1971

Allinnan eteläpuolelle, mutta rakentamisen rahoitus jäi kaupunginvaltuustossa kiinni yhdestä äänestä – uimahallin hyväksi.

Lasimuseo muutti Allinnasta 1980 ja musiikkiopisto 1987. Hallintokäytössä palvellut ja rapistunut rakennus kunnostettiin osittain 1990. Seuraavana vuonna aloitti Galleria Allinna. Talossa ovat sittemmin toimineet mm. ystävyyskaupunkiseurakunta, Riihimäen pääsiäisjäsenikset sekä nuorten mediapaja. Tiloissa on ollut taiteilijoiden työhuoneita ja kaupunki on järjestänyt elokuvaesityksiä sekä pihalla ulkoilmakonsertteja. Välillä myös kesäravintolaa yritettiin elvyttää. Vuosituhannen vaihteessa avasi ovensa galleriaravintola, joka paloi loppuvuodesta 2005.

Kulttuurihistoriallisesti arvokas kiinteistö on vuodesta 2008 ollut vuokrattuna riihimäkeläiselle viestintäalan yritykselle.

Linnan rakentamisessa syntyneessä **Allinnanmontussa** on toiminut kesäteatteri vuodesta 1950. Katsomo pystytettiin talkoilla 2008. Elokuvakulttuuriyhdistys Kino Sampo järjestää siellä kerran vuodessa ulkoilmanäytöksen tähti-taivaan alla.

Gestrinien värikäs elämä

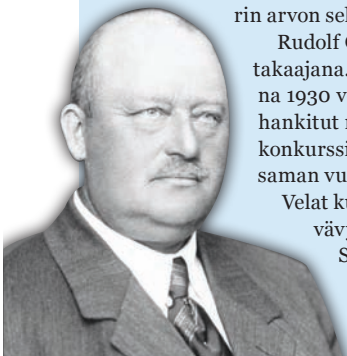
Rudolf Gestrin (1874–1947) ja hänen puolisonsa Alina (Alli) os. Anttila olivat molemmat syntyisin Mäntsälästä Sääksjärven kylältä. Rudolf ei halunnut ryhtyä viljelemään sukutilaa, vaan suuntautui maakauppoihin. Riihimäelle perhe muutti Helsingistä 1905, jolloin myös 10-vuotias Rhea-tytär aloitti koulunkäynnin Riihimäen yhteiskoulussa.

Gestrin ajoi Hausjärven kunnanvaltuuston puheenjohtajana voimakkaasti Riihimäen irtautumista itsenäiseksi kunnaksi ja hänet valittiin sen ensimmäiseksi kauppalaanjohtajaksi. Kunnallisneuvoksen arvonimen Gestrin sai 1924. Hän laajensi asuintilaansa Riihiviitaa niin, että vuonna 1930 se käsitti maata 583 ha. Omistamansa Suojalan tilan maille Gestrin raivasi Riihimäen raviradan.

Rhea Gestrin opiskeli yliopiston piirustuskoulussa, avioitui koulutoverinsa Helge Wasastjernan kanssa ja muutti Allinaan. Pariskunta sai kaksi lasta, joista esikoinen kuoli 7 kk:n ikäisenä. Rhea ja Helge tekivät pitkiä ulkomaanmatkoja ja harrastivat kivääriammuntaa, metsästystä sekä kalastusta. Rhea Wasastjerna oli aikansa parhaita naisampujia saavuttaen suurmestarin arvon sekä sotilas- että vapaakiväärillä.

Rudolf Gestrin joutui vaikeuksiin 1920-luvun lopulla useiden yritysten lainojen takaajana. Töissään hän laiminloi kauppalaan saatavien valvomisen: esim. vuonna 1930 veroista viidesosa jäi perimättä. Kansakouluavustukset jäivät hakematta, hankitut maat lohkomatta ja kunnalliskertomukset tekemättä. Henkilökohtainen konkurssi johti Gestrinin omaisuuden myyntiin syksyllä 1932. Alina kuoli syöpään saman vuoden joulun alla. Perhe muutti vuokra-asuntoon Helsinkiin.

Velat kuitenkin maksettiin takaisin: viimeisen 200 000 mk:n erän hoiti lopulta vävy Helge Wasastjerna. Vanhoilla päivillään Rudolf pääsi vielä palaamaan Suojalaan ystävänsä lainan turvin. Siellä Rhea jatkoi kesäisin ampumaharrastustaan isänsä kuolemaan saakka.

28 Terveyskeskus

Valmistui 1951 kauppalaan sairaalaksi, suunnitteli *Veikko Larkas*. Nyt terveyskeskuksena, jonka laajennuksen 1987 suunnitteli *Veikko Voutilainen*.

Vilkasliikenteisenä paikkakuntana Riihimäki oli alusta alkaen altis kulkutaudeille, joiden hoito oli erilaisten kansanparantajien sekä tunnettujen kuppareiden käsissä. Myös asemapäällikkö Öler harjoitti virkansa ohessa terveysneuvontaa ja reseptien myöntämistä.

Oma apteekki saatiin jo 1880-luvulla. Kunnallinen terveydenhoito Riihimäellä alkoi 1896, kun Hausjärven kunnanlääkärin vastaanotto siirrettiin asemakylään. Lääkäri Karl Gustav "Gösta" Enckell hoiti samalla rautatielääkärin tehtäviä. Kätilö saatiin 1905.

Vakituinen kunnansairaala perustettiin harjulta ostettuun yksityistaloon 1918. Tilat olivat jo alusta alkaen liian pienet, joten parannus oli valtava kun kauppalaan sairaala aloitti. Siitä tuli 1961 aluesairaala, joka muutti 1970 uusiin tiloihin Kirjaukseen.

Nykyisin Riihimäen seudun terveyskeskuksen kuntayhtymä tuottaa palvelut myös Hausjärven

ja Lopen asukkaille. Terveyskeskuksen pihalla on patsas Matkan varrella, *Anneli Sipiläinen* 1987.

29 Urheilupuisto

Vanhan urheilukentän ympärille laati laajan urheilupuiston yleissuunnitelman 1950 professori *Yrjö Lindegren*. Hän oli voittanut kaupunkisuunnittelun kultamitalin Lontoon olympialaisten kulttuurikilpailussa 1948 Varkauden urheilukeskuksen suunnitelmallaan. Riihimäen Urheilupuistoa pidetäänkin kansainvälisesti esimerkillisenä ja yhtenä Suomen parhaista, vaikka suunnitelma toteutui vain osittain. Kenttiä on lisätty vähitellen ja puiston länsikulmaan valmistuivat 1967 yhtenä kokonaisuutena Urheilutalo sekä Pohjolanrinteen koulu, suunnittelija *Raimo S.O. Valjakka*. Urheilutalon edustalla on *Heikki Niemisen* pronssiveistos Pukkihyppy vuodelta 1968.

Riihimäen urheiluseuroista monipuolisoin 1913 perustettu **Riihimäen Kisko**, jonka lajivalikoimaan kuuluvat yleisurheilun lisäksi hiihtolajit sekä painonnosto. Urheilutalossa pelaa käsipalloa **Riihimäen Cocks**, joka on voittanut lajinsa Suomen mestaruuden kolmesti peräkkäin 2007–09.

Urheilupuistossa järjestetään vuonna 2010 jo **XIX Kansainväliset Erämessut**. Vuonna 1972 alkaneet erämessut jatkavat Riihimäen pitkä messuperinnettä ja edustavat omaa riihimäkeläistä tuotekehitystä. Erämessut on nykyisin Pohjoismaiden suurin luontoharrastamisen ja eräalan tapahtuma. Niiden miljoonas vieras kävi Riihimäellä kesäkuussa 2008.

Harju on Ensimmäisen ja Toisen Salpausselän välinen päämoreeni, joka syntyi noin 12 000 vuotta sitten vetäytyvän mannerjään reunan pysähtyttyä hetkeksi näille main. Suurimmaksi osaksi noin 20 metriä korkea Salpausselkä ulottuu Hankoniemen edustalta Karjalaan ja salpaa mm. Saimaan vedet altaaseensa.

Riihimäellä harjun lakea pitkin kulkee **valtakunnallinen vedenjakaja**. Sen luoteispuolella vedet virtaavat Kokemäenjoen vesistön kautta Perämereen Porissa. Kaakkoispuolen vedet kerää Vantaanjoki, joka laskee Suomenlahteen Helsingin Vanhassakaupungissa.

30 Pohjoinen koulu

Kun Riihimäen lapsiluku kasvoi 1910-luvulla niin, että kansakoulu alkoi käydä ahtaaksi, alettiin suunnitella toisen koulun perustamista. Sopiva tontti löytyi Istuinkiven luota. Kaksi luokkaa, ja veistosalin käsittänyt rakennus vihittiin käyttöön syyslukukauden alussa 1913, suunnittelijana *J. Emil Valorinta*.

Oppilaita oli 1930-luvulla jo lähes 500, joten rakennuksen laajennuksesta huolimatta jouduttiin turvautumaan vuorolukuun. Seuraava laajennus tehtiin 1950-luvulla, mutta tilanahtautta koettiin jälleen suurien ikäluokkien koulutielle lähtemisen myötä.

Vuonna 1970 rakennus todettiin epäkäytännölliseksi, koulu lakkautettiin ja sen oppilaat siirrettiin uuteen Uramon kouluun. Kaksi tavallista luokkaa ja tarkkailuluokka toimivat kuitenkin edelleen entisissä tiloissa. Kuinka ollakaan, jo 1971 Uramon koulu kävi ahtaaksi ja niinpä Pohjoinen koulu todettiin jälleen kelpolliseksi ja otettiin käyttöön. Laajennuksen 2005 yhteydessä rakennettiin koulun yhteyteen **Istuinkiven liikuntahalli**.

31 Istuinkivi

Herajokelaisten vanha kirkkotie Hausjärvelle kulki harjua pitkin. Riihimäen paikkeilla polun molemmin puolin oli synkkä korpi. Perimätieto kertoo, että nykyisen Istuinkiven sillan luona metsä oli harvempaa ja kalliolla matkamies saattoi istua lepäämään.

Kivenheiton päässä on **Riihimäen varuskunta**, jonka vanhimmat, punatiiliset kasarmit ovat vuodelta 1910. Karankadun kulmaan pystytti Viestikilta ry *Heikki Varjan* suunnitteleman **Viestimuistomerkin** viestijoukkojen 50. vuosipäivänä 5.3.1968.

32 Riihimäen lukio ja aikuislukio

Joulukuussa 1904 Hausjärven kunta päätti käyttää kaikki viinaverovarot Riihimäelle perustettavan oppikoulun hyväksi. Opetus alkoi 1905 palokunnantalolla, ensimmäisenä opettajana Paula Heikkilä (Oksanen) ja tällä 44 oppilasta. Vuonna 1908 koulu muutti Karan kartanon lahjoittamalle tontille valmistuneeseen rakennukseen.

Vuonna 1911 Riihimäen yhteiskoulu sai lukio-

oikeudet. 1931 siitä tuli valtion omistama Riihimäen yhteislyseo, vuonna 1944 vain pojille tarkoitettu lyseo ja jälleen vuonna 1971 yhteislyseo. Vuonna 1976 koulu muuttui Riihimäen kaupungin omistamaksi Riihimäen lukioksi. Vuonna 1994 siihen yhdistettiin myös Pohjolanrinteen lukio.

Nykyisten rakennusten vanhin osa on *J. Emil Valorinnan* piirtämä ja 1927 valmistunut voimistelusal, joka on nyt auditoriona. Vain sali selvisi talvisodasta. Muun koulun tuhosi tulipalo, joka alkoi ilmeisesti jäätyneiden vesiputkien sulattamisesta, vaikka desanttejakin epäiltiin. Uusi keskiosa on piirretty rakennushallituksessa 1940. Uusin osa valmistui 1963, suunnittelija *Veikko Rauhala*. Nyttemmin kaikki tilat peruskorjattu.

33 Teka–Havin tuoksujen muisto

Vuosikymmenten ajan Riihimäen keskustan maisemaan toivat hajuvesien, saippuan ja kynttilän tuoksua Teka ja Havi, jotka toimivat Hämeenkadun ja Koulukadun kulmassa.

Forssassa 1907 perustettu Teknokemiallinen tehdas Helios muutti Riihimäelle 1911. Syynä

olivat hyvät rautatieyhteydet sekä sähkönsaanti Paloheimon uudesta voimalasta. Helios osti tuotantotiloiksi silloisen Riihimäen suurimman rakennuksen. Tuotteita olivat mm. suuvesi Illodin, kesakkovoide Venus, kengänkiilloke Verraton sekä hyönteismyrkky Joukkomurha. Vuonna 1919 Helioksen nimeksi tuli Tekä.

Suomen ensimmäinen teollinen kynttilänvalmistaja oli Anton Alfthanin 1829 perustama talikynttilätehdas Kirjolan kartanossa Karjalan kannaksella. Se muutti 1849 Viipuriin Havin kaupunginosaan. Konkurssin jälkeen tehtaan osti viipurilainen kauppahuone Hackman & Co ja se sai nimekseen Havin oy. Yhtiö laajensi 1900-luvun alussa tuotevalikoimaansa kosmetiikkaan.

Havin oy osti 64 % Tekasta vuonna 1927. Alkoi yritysten 70 vuotta kestänyt yhteistyö, joka voimistui entisestään, kun Havin toiminta evakuoitiin talvisodan jaloista Riihimäelle.

Kynttilöiden tultua muotiin 1960-luvulla vientikin alkoi taas vetää. *Nanny Still* kehitteli niihin moderneja muotoja ja värejä. Tekan tuotteet tehtiin silloin vielä pitkälti käsityönä. Eau de Cologne kypsytettiin suurissa tammitynnyreissä. Vuonna

1970 valmistui uusi tehdas Herajoelle ja 1973 purettiin Hämeenkadun tehdaskiinteistö sekä työväenasunnot. Saksalainen Henkel osti Havin teknokemian osaston, siis Tekan 1997 ja lopetti sen toiminnan Suomesta. Havi meni ruotsalaisomistukseen 1998 mutta palasi kotiin 2004.

34 Kino Sampo

Valmistui 1917 ollen yksi Suomen vanhimmista edelleen käytössä olevista puisista elokuvateattereista. Rakennus edustaa tyyliään niukkaa myöhäisjugendia.

Äänilaitteet Teatteri Sampo sai jo vuonna 1930. Nimi muuttui Kino Sammoksi 1938, jolloin myös sisustus uusittiin ja tornin huipulle asennettiin neonvalo. Vuonna 1958 tehtiin perusteellinen korjaus ja laajennus nykyisiin mittoihin. Silloin toiminta oli vilkkaimmillaan, mutta pian alkoi television valtakausi.

Teatteri vuokrattiin isompien ketjujen hoitoon, kunnes 1980-luvulla videokasetti aiheutti pienten elokuvateattereiden joukkokuoleman. Finnkino lopetti Kino Sammon toiminnan 1986 ja kaupunki osti kiinteistön.

Juha Heikki Laitinen

Kino Sampo.

Paikalle kaavailtiin kerrostaloa, mutta talousloma lykkäsi purkupäätöstä. Tiloihin sijoittuivat tilapäisesti elokuvakerho Sampo, Riihimäen nuorisoteatteri ja muutakin kulttuuritoimintaa. Kiinnostus Sammon kohtaloon heräsi ja kerättiin yli 500 nimen kuntalaisaloite sen säästämiseksi. Lopulta kaupunki päätti kunnostaa valtakunnallistakin huomiota saaneen rakennuksen. Vuonna 1995 valmistui nuorisoteatterin näyttämötekniikka ilman elokuvavalmiutta.

Talon pääkäyttäjänä on nykyisin **Riihimäen Nuorisoteatteriyhdistys**. Lisäksi toimii **elokuvakulttuuriyhdistys Kino Sampo**, joka toi elokuvat takaisin teatteriin vuonna 2001. Kino Sammossa esitetään vuosittain noin 40 elokuvaa viikonloppumatineoissa. Uusimpana toimintamuotona on vuosittainen dokumenttielokuvatapahtuma Dok-Sampo.

35 Keskuspuisto

Muotoutunut 1935 alkaen, ensimmäinen suunnittelija kauppalan ylipuutarhuri Hellemaa. Lammessa on ollut alusta alkaen myös ankoja ja hanhia. Puisto on suosittu leikkipaikka.

Riihimäki-Pietari-radnan 100-vuotisjuhlan kunniaksi paljastettiin keskuspuistossa Riihimäki-päivänä 1970 *Kari Juva* veistämä radanrakentajien muistomerkki **”Topparoikka”**. Taiteilijan itsensä mukaan teos ”kuvaa hetkeä, jolloin rata oli valmis ja sen rakentajat saattoivat oikaista selkensä mahtipontisina mittavan työn tehtyään”. Monumentaalisen pronssiveistoksen karkea viimeistely puolestaan kuvaa kurjuutta, jota rata-työntekijät kokivat.

Suurten nälkävuosien oloissa ratahanke palveli hätäaputyömaana. Sen vahvuus oli ensimmäisenä syksynä 11 800, josta ehkä jopa viidesosa kuoli lavantautiin. Jälkipolvet puhuivatkin ”nälkäradasta” ja ”luiden päälle rakennetusta” radasta.

36 Rautatieläisten talo

Rautsikka, Punainen talo. Rakennettu 1881 asuntokasarmiksi ratainsinöörintalon ja veturitallin yhdistävän polun varteen. Muutettiin lastentarha- ja kokoustiloiksi 1907 lisäämällä keskiosaan satulakattoinen korkea salitila, näyttämö ja parvi. Salitila on edelleen lähes alkuperäisessä asussaan. Alkuperäiset tulisijat ja piiput on jossain vaiheessa

Topparoikka.

Juha Heikki Laitinen

purettu. Nykyisin yksityisomistuksessa. Tiloissa toimivat mainostoimisto **Parooninmäen Moukari** sekä perhekahvila-kauppa **Pompoti**. Rakennus on suojeltu osana Rautatienpuiston historiallista ympäristökokonaisuutta.

Vieressä Piippukujalla on Riihimäen ensimmäinen kivitalo, ”**valtion talo**” vuodelta 1925, suunnittelija *Bruno Granholm*.

37 Veturitallit

Vanhin, 5-paikkainen tiilinen talli valmistui 1869. Puisessa Turun kasarmissa vuodelta 1876 olivat pikajuna ”Turkulaisen” yöpymään joutuvan miehistön majoitustilat. Nykyisin ”Keltainen talo”, jonka toisessa päässä toimii kahvila ja lounasravintola sekä käsityökirpputori. Veturitallin yhteyteen rakennettiin vesitorni 1892 lähteen päälle. Samaisen lähteen kuuluisaa vettä myytiin aikoinaan Helsinkiin saakka.

Rautatien kanssa samanaikaisesti rakennettiin lennätinlinja, jonka ansiosta Riihimäeltä oli jo 1871 viestiyhteys Pietariin, Viipuriin, Helsinkiin ja Hämeenlinnaan. Myös yksityisten ihmisten sähkösanomia välitettiin vuodesta 1874 alkaen kolmena tuntina päivässä.

Lennätinlinjan kunnossapitoa varten Riihimäelle perustettiin 1881 **VR:n Telegrafikonepaja**, joka oli aikanaan valtion koko viestitekniikan hallinnon keskus. Sen konepajarakennus on rakennettu vaiheittain 1929 mennessä. Toiminta siirtyi Hyvinkäälle 1961. Lennätinperinteitä Riihimäellä jatkaa VR:n tytäryhtiö Corenet, joka tarjoaa tietoliikennepalveluita siirtoverkossaan myös ulkopuolisille.

Vastapäätä talleja Pohjoisen Asemakadun mutkassa puistossa on lähiseudun Lions-järjestöjen 1992 istuttamat kolme **Suomen itsenäisyyden 75-vuotisjuhlakuusta**.

